

Jerzy WIŚNIEWSKI
(1 I 1928 — 30 X 1983) *

Jerzy Jan Wiśniewski urodził się 1 stycznia 1928 r. w Kołakach Kościelnych koło Zambrowa. Był synem nauczyciela — Tomasza i Zofii z Maciunasów Wiśniewskich. Wczesnie utracił rodziców. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Łomży w latach 1934—1941. Podczas okupacji niemieckiej, pracując jako robotnik rolny, samodzielnie przerabiał program gimnazjalny i uczestniczył w działalności konspiracyjnej AK. Po wojnie podjął naukę w gimnazjum w Grajewie; w roku 1946 uzyskał tzw. „małą maturę” i został słuchaczem roku wstępnego na Uniwersytecie Poznańskim. Następnie rozpoczął tamże studia historyczne. 14 czerwca 1951 r. ukończył je z tytułem magistra filozofii w zakresie historii.

Jeszcze podczas studiów podjął pracę zawodową w Archiwach Państwowych, najpierw w Poznaniu (od 1 IX 1949 r.), a następnie w Olsztynie (od 1 IX 1951 r.). 1 stycznia 1953 r. przeszedł do pracy naukowej w Zakładzie Historii Pomorza Instytutu Historii PAN w Poznaniu. W latach następnych uczęszczał regularnie na seminaria doktorskie profesorów Gerarda Labudy i Henryka Łowmiańskiego. 22 września 1960 r. Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego UAM w Poznaniu nadała Jerzemu Wiśniewskiemu stopień naukowy doktora nauk humanistycznych. Już w cztery lata później — 15 lutego 1965 r. — przed tą samą Radą odbyło się kolokwium habilitacyjne, po którym Jerzy Wiśniewski uzyskał stopień naukowy docenta (według obowiązującej obecnie terminologii doktora habilitowanego) w zakresie historii powszechnej i Polski do XVIII w. Z dniem 1 października 1968 r. przeniesiony został do Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Polski Średniowiecznej Instytutu Historii PAN w Krakowie jako zastępca jej kierownika — prof. dra Karola Buczka, po którego przejściu na emeryturę objął w roku 1974 kierownictwo Pracowni. W tymże roku mianowany został przez Radę Państwa profesorem nadzwyczajnym.

Działalność naukowa Jerzego Wiśniewskiego była wielostronna. Osobiste zainteresowania naukowe i ogólne, wszechstronne przygotowanie metodyczne, wreszcie udział w wielkich pracach zespołowych realizowanych przez instytucje, w których kolejno był zatrudniony lub z którymi współdziałał, decydowały o wyjątkowo szerokim zakresie tematyki jego ogłaszanych dru-

* W artykule S. Alexandrowicza i J. Maroszka, *Jerzy Wiśniewski jako badacz aziejów Podlasia i ziem sąsiednich*, (w:) *Studia polsko-litewsko-białoruskie*, Warszawa 1988, s. 9—21, mylnie podano jako dzień zgonu 1 listopada.

Prof. dr hab. Jerzy Wiśniewski

kiem prac. Przedmiotami jego badań były w szczególności: historia gospodarcza Pomorza Zachodniego (w tym rozprawa doktorska „Rozwój społeczno-gospodarczy Szczecina w latach 1713—1805”), Wiosna Ludów na Pomorzu Zachodnim, studia nad średniowiecznym osadnictwem Wielkopolski i Małopolski, liczne studia poświęcone toponomastyce — szczególnie cenne ze względu na połączenie kompetencji historyka i językoznawcy z doskonałym opanowaniem metod badawczych obu tych dyscyplin. Wniósł też wielki wkład w rozwój biografistyki — jako członek Komitetu Redakcyjnego Polskiego Słownika Biograficznego i autor ponad czterdziestu zamieszczonych w nim życiorysów. W sumie ogłosił niemal dwieście prac naukowych i parę dziesiątków popularnonaukowych.

Zupełnie jednak wyjątkowe były zasługi Jerzego Wiśniewskiego dla poznania przeszłości ziem, z których pochodził, które umiłował i znał z wędrówek turystycznych i studiów terenowych oraz niestrudzonych poszukiwań w archiwach i zbiorach rękopisów bibliotek krajowych i zagranicznych. Przez całe życie gromadził ogromny zasób materiałów źródłowych do dziejów Wschodniego Mazowsza, Podlasia i zachodnich ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nieustannie je uzupełniając, systematycznie ogłaszał wyniki swych dociekań w dziesiątkach drobniejszych studiów szczegółowych i przyczynków oraz w licznych artykułach popularnonaukowych. Stopniowo realizował plan systematycznego zbadania i przedstawienia w druku szczegółowo potraktowanych dziejów osadnictwa rozległego obszaru Podlasia i ziem sąsiednich, sformułowany w syntetycznym referacie już podczas I Konferencji nauk historycznych poświęconej badaniom północno-wschodnich ziem Polski w Białymstoku w 1961 r.¹ Kolejno wykańczał i publikował opracowania dziejów osadnictwa na obszarach funkcjonujących do 1975 r. powiatów: sejneńskiego (1963), suwalskiego (1965), augustowskiego (1967), grajewskiego (1975)². Niedawno opublikowany został „Początek i rozwój nowego osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i w XV wieku”³. Wschodnia i południowa część interesującego nas obszaru doczekała się paru artykułów

1 J. Wiśniewski, *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII w.*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, Białystok 1964, s. 115—135.

2 J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim od XV do XIX wieku*, (w:) *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, Białystok 1963, s. 9—222; tenże, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, (w:) *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, Białystok 1965, s. 51—138; tenże, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV do końca XVIII wieku*, (w:) *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, Białystok 1967, s. 13—294; tenże, *Dzieje osadnictwa w powiecie grajewskim do połowy XVI w.*, (w:) *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*, t. I, Warszawa 1975, s. 9—252 (z uzupełnionym zarysem dziejów osadnictwa aż do XX w.).

3 „Studia Łomżyńskie” t. I, 1989, s. 19—108.

syntetycznych⁴. W sumie więc dał Jerzy Wiśniewski pełny, oparty na pionierskich badaniach własnych, obraz dziejów osadnictwa północno-wschodnich ziem Polski, które przed rozbiorami wchodziły przeważnie w skład Korony lub stanowiły pograniczny z nią i Prusami pas ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wszelkie syntezy dziejów tego obszaru, jak również bardziej szczegółowe studia analityczne oprzeć się muszą i wyjść od ustaleń Wiśniewskiego, które dały solidny fundament dla przyszłych badań nie tylko historycznych, lecz z wszelkich dziedzin traktujących o przeszłości lub teraźniejszości tych ziem, zwłaszcza zaś dokumentacji śladów dawnego osadnictwa jaćwieskiego.

Doskonała znajomość dziejów osadnictwa zaowocowała też bogatym dorobkiem w zakresie badań toponomastycznych i krytycznej oceny ich metod wypracowanych przez językoznawców. Kompetencje historyka i językoznawcy pozwoliły Jerzemu Wiśniewskiemu, jak żadnemu innemu historykowi, wpłynąć na postępowanie metodyczne badań z tej dziedziny, tak szeroko rozwijanych w ostatnim dwudziestoleciu. Jego studia, przyczynki, a także krytyczne artykuły recenzyjne stanowią ogromny wkład w rzeczowy i metodyczny dorobek polskich badań toponomastycznych. W działalności praktycznej przejawiał się on m.in. w niezwykle czynnym udziale w Komisji ustalania nazw miejscowych. Zresztą ta dziedzina zainteresowań Profesora doczekała się odrębnego kompetentnego omówienia⁵.

Ogromna wiedza, wszechstronne kompetencje i bogate materiały źródłowe zgromadzone przez Jerzego Wiśniewskiego, w połączeniu z niezwykle życzliwością w stosunku do ludzi i traktowaniem nauki jako służby społecznej sprawiły, że mieszkanie Profesora stanowiło praktycznie ośrodek konsultacji dla wszelkich badań dotyczących Wschodniego Mazowsza, Podlasia i sąsiadującego z nim zachodniego pogranicza Wielkiego Księstwa Litewskiego. On zaś sam był najczynniejszym współuczestnikiem inicjatyw o tematyce regionalnej — autorem monografii miast w *Miastach polskich w tysiącleciu*, zyciorysów zamieszczanych w kolejnych tomach *Polskiego słownika biograficznego*, recenzentem wprowadzającym bogaty zasób informacji historycz-

⁴ J. Wiśniewski, *Zarys dziejów osadnictwa wiejskiego we wschodniej części województwa białostockiego do połowy XVII wieku*, (w:) Navukovy Zbornik, Białystok 1964, s. 3–38; tenże, *Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny. Geneza, rozwój oraz różnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta Baltico-Slavica”, t. XI, Warszawa 1977, s. 7–80; tenże, *Zarys dziejów osadnictwa na Białostoczczyźnie*, (w:) *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, Wrocław 1980, s. 14–30 i mapy s. 116–119; tenże, *Początki Białegostoku i okolicznego osadnictwa*, (w:) *Studia i materiały do dziejów miasta Białegostoku*, t. IV, Białystok 1985, s. 7–27.

⁵ H. Rutkowski, *Profesor doktor Jerzy Wiśniewski*, „Poradnik Językowy”, 1984, z. 8, s. 472–475; tenże, *Jerzy Wiśniewski historyk osadnictwa*, „Studia Łomżyńskie” t. I, 1989, s. 7–16.

nych do kolejnych zeszytów Katalogu Zabytków Sztuki czy przewodników turystycznych. Najczynniej uczestniczył Jerzy Wiśniewski w pracach zespołowych, których był współorganizatorem: Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej, Białostockiego Towarzystwa Naukowego, Redakcji wydawanego początkowo przez BTN rocznika „Acta Baltico-Slavica” i „Rocznika Białostockiego”. Jako najbardziej kompetentny referent i dyskutant na wszystkich bodaj konferencjach naukowych poświęconych przeszłości tego obszaru, odegrał Jerzy Wiśniewski rolę wszechstronnie inspirującą w badaniach z wielu dziedzin, daleko wykraczającą poza własny (tak przecież wielki) wkład badawczy.

Wytężona praca, traktowana jednocześnie jako służba społeczna w dziedzinach Mu najbliższych, przekraczała siły jednego człowieka o słabym zdrowiu. Pozostając w domu po nagłym ataku serca, nie przerwał pracy. Nastąpił zawał i zgon w szpitalu 30 października 1983 r. Pogrzeb odbył się w dniu 5 listopada na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

Stanisław Alexandrowicz.